

Digitale beeldbanken en auteursrechten

Een inventarisatie van gebruik van digitale beeldbanken en advies over de auteursrechtelijke aspecten van digitale beeldbanken of: Wat doet een mediatheek en (wanneer) mag dat?

Inhoud

Voorwoord	5
Samenvatting	7
DEEL A: 'Inventarisatie digitale beeldbanken'	9
1 Bevindingen	11
1.1 Welke beelddatabanken zijn in gebruik?	11
1.2 Voor wie is de beelddatabank bedoeld?	11
1.3 Wat mag de gebruiker met het materiaal?	12
1.4 Herkomst van het materiaal in de beeldbanken	12
1.5 Welke maatregelen zijn genomen om het auteursrecht te beschermen?	12
1.6 Welke problemen zijn er, c.q. wat wordt als een probleem ervaren?	13
1.7 Een buitenbeentje	13
2 Beeldvorming	15
2.1 Traditie	15
2.2 Keuzes	15
2.3 Praktijk	16
3 Conclusie en aanbevelingen	17
DEEL B: 'Auteursrechtelijke aspecten van digitale beeldbanken of: Wat doet een mediatheek en (wanneer) mag dat?'	19
4 Auteursrecht en beeldbanken	21
4.1 Auteursrecht op (kunst)werken	21
4.2 Auteursrecht op beeldmateriaal: stapeling van rechten	21
4.3 Wie is auteursrechthebbende?	22
4.3.1 Hoofregel en uitzondering creatieve leiding	17
4.3.2 Makers in dienst van een werkgever	18
4.3.3 Freelancers	18
4.3.4 Licentie of auteursoverdracht	18
4.3.5 Foto's door docenten	18
4.3.6 Werk door studenten	19
4.4 Bronmateriaal en rechthebbenden	24
4.4.1 Foto's uit boeken	19
4.4.2 Foto's door docenten en werk van studenten	20
4.4.3 Foto's waarvan het auteursrecht bij de mediatheek/onderwijsinstelling ligt	20
4.4.4 Werken van internet en Creative Commons	20
4.4.5 Bestaande beeldbanken waaronder <i>ARTstor</i>	21
4.5 Omvang van de bescherming door het auteursrecht	27
4.5.1 Algemeen	22
4.5.2 Beperkingen	23

5	De mediatheek als hergebruiker van beeldmateriaal	29
5.1	Wat doet een mediatheek?	29
5.2	Verveelvoudiging	29
5.2.1	Onderwijs	24
5.2.2	Intranet	26
5.2.3	Preservering	26
5.2.4	Kopie voor eigen gebruik	26
5.2.5	(Bouw) werken in de openbare ruimte	26
5.3	Openbaarmaking	32
6	Docenten en studenten als hergebruikers van beeldmateriaal	33
7	De mediatheek en haar eindgebruikers	35
7.1	De mediatheek als gebruiker versus de eindgebruikers	30
7.2	De mediatheek als rechthebbende: databankenrecht	31
8	Conclusies	39
9	Tabellen	41
	Bijlagen	43
10	Bijlagen	45
	Bijlage 1: Lijst van benaderde instellingen:	45
	Bijlage 2: Overzicht beelddatabanken die in gebruik zijn	46
	Bijlage 3: Doelgroepen beelddatabank	47
	Bijlage 4: Overzicht historische ontwikkeling tot huidige situatie	48
	Bijlage 5: Enige kanttekeningen bij het (on)gebruik van <i>ARTstor</i>	49

Voorwoord

Aan universiteiten en hogescholen wordt bij onderzoek en onderwijs steeds meer gebruik gemaakt van beeldbanken. Een digitale beeldbank is een verzameling van stilstaand digitaal beeldmateriaal (foto's, prenten, digitale reproducties van kunstwerken enz.) dat opgeslagen wordt in een databank die via internet online ter beschikking kan worden gesteld. De online beeldbank presenteert zich dan als een virtuele collectie die voor (een selectief) publiek wordt ontsloten. Deze beeldbanken zijn beschikbaar via uitgever , informatieproducenten of worden door de instellingen zelf samengesteld. Buiten het bereik van dit onderzoek vallen de beeldbanken met bewegend beeld.

SURFdirect, de SURF digitale rechten expertise community (SURFdirect) heeft in het veld de behoefte geconstateerd aan een inventarisatie op het terrein van beeldbanken en advies op het gebied van juridische aspecten van het gebruik van digitale beeldbanken.

SURFdirect is een breed samenwerkingsverband van de platforms ICT en Onderzoek, Organisatie en Onderwijs, evenals van SURFdiensten en SURFnet. SURFdirect identificeert de rechtenaspecten die spelen bij diverse thema's in e-learning en e-science. Binnen de missie van SURF (innovatie, samenwerking en ICT) is SURFdirect gericht op het ondersteunen van het hoger onderwijs en onderzoek bij rechtenkwesties rond het gebruik van tekst, beeld en geluid.

De inventarisatie is uitgevoerd door Ineke Oele-Kap (Universiteit Leiden) en het juridische onderzoek is uitgevoerd door Annemarie Beunen (Universiteit Leiden), in samenwerking met Els van Adrichem (SURFdiensten) en Jan Tijmen Goldschmeding (Vrije Universiteit Amsterdam).

Deze publicatie is digitaal beschikbaar via de website van SURFfoundation:
www.surffoundation.nl/publicaties

© Stichting SURF
Mei 2008

Deze publicatie verschijnt onder de Creative Commons licentie Naamsvermelding-Niet-commercieel-Geen Afgeleide werken 3.0 Nederland.

SURFdirect
Postbus 2290
3500 GG Utrecht
T + 31 30 234 66 00
F + 31 30 233 29 60

surfdirect@surf.nl
www.surf.nl/surfdirect

Samenvatting

Aan universiteiten en hogescholen wordt bij onderzoek en onderwijs steeds meer gebruik gemaakt van beeldbanken. Een digitale beeldbank is een verzameling van stilstaand digitaal beeldmateriaal (foto's, prenten, digitale reproducties van kunstwerken enz.) dat opgeslagen wordt in een databank die via internet online ter beschikking kan worden gesteld. De online beeldbank presenteert zich dan als een virtuele collectie die voor (een selectief) publiek wordt ontsloten. Deze beeldbanken zijn beschikbaar via uitgevers, informatieproducenten of worden door de instellingen zelf samengesteld.

Deel A van dit rapport '**Inventarisatie digitale beeldbanken**' is het resultaat van een inventarisatie van de manier waarop beeldbanken door de verschillende instellingen worden gebruikt, op welke manier ze ter beschikking worden gesteld, wat de mogelijkheden zijn met het materiaal, wie de gebruiker is en wat de gebruiker mag. Tevens is gevraagd naar de herkomst van het materiaal en wat er door de instellingen wordt gedaan om het materiaal tegen oneigenlijk gebruik te beschermen. De verschillende in gebruik zijnde beeldbankvarianten zijn in dit onderzoek in kaart gebracht.

Op basis van deze inventarisatie is een beleidsadvies opgesteld met betrekking tot de juridische aspecten van deze varianten. Dit is te vinden in deel B van dit rapport '**Auteursrechtelijke aspecten van digitale beeldbanken of: Wat doet een mediatheek en (wanneer) mag dat?**'.

DEEL A

'Inventarisatie digitale beeldbanken'

Bij vijftien hogescholen en universiteiten is onderzocht welke digitale beeldbanken door de verschillende instellingen worden gebruikt, op welke manier ze ter beschikking worden gesteld, wat de mogelijkheden zijn met het materiaal, wie de gebruiker is en wat de gebruiker mag. Tevens is gevraagd naar de herkomst van het materiaal en wat er door de instellingen wordt gedaan om het materiaal tegen oneigenlijk gebruik te beschermen. Wat de gebruiker daadwerkelijk doet met het materiaal speelt zich af buiten het gezichtsveld van de aanbieder. Het is daarom niet meegenomen in dit onderzoek.

Het beeld dat uit de inventarisatie naar voren komt is dat er nog relatief weinig met digitale beelddatabanken wordt gewerkt. Bij een aantal hogescholen en universiteiten wordt nog gezocht naar een eigentijdse manier om beeldmateriaal te presenteren. De beslissing om een licentie op een bestaande beelddatabank te nemen of om er één zelf te ontwikkelen wordt vaak uitgesteld omdat de financiële middelen ontbreken, of omdat de mogelijkheden die worden bekeken niet aan de verwachtingen voldoen.

Bijna de helft van de vijftien onderzochte instellingen maakt gebruik van een databank met stilstaande beelden. Er zijn drie verschillende soorten beeldbanken in gebruik bij de ondervraagde hogescholen en universiteiten:

1. Bestaande beelddatabanken die in licentie zijn genomen
2. Door de instelling zelf ontwikkelde beelddatabanken

Bovendien is gebleken dat daarnaast nog een officieuze groep beeldbanken bestaat:

3. Docenten halen zelf materiaal van internet of scannen materiaal uit boeken en leggen een eigen verzameling aan, zoals zij dat voorheen met dia's deden. Dit materiaal wordt al dan niet gecombineerd met het materiaal uit de beeldbank van de instelling of uit de beeldbank waar de instelling een licentie op heeft genomen. Ook tussen de onder 1. en 2. genoemde beeldbanken kan een kruisbestuiving plaats vinden.

DEEL B

'Auteursrechtelijke aspecten van digitale beeldbanken of: Wat doet een mediatheek en (wanneer) mag dat?'

Op basis van de inventarisatie is een beleidsadvies opgesteld met betrekking tot de juridische aspecten van deze varianten.

Angst voor schadeclaims, kostenoverwegingen en onleesbaarheid van bepalingen lijken goed gebruik van digitale beeldbanken in de weg te staan.

Een soort handleiding voor mediatheken en gebruikers van digitale beeldbanken wordt aangeboden waarin een aantal zaken over auteursrechten en beeldbanken wordt uitgelegd, zonder te verzanden in te veel juridische taal.

Handreikingen voor zowel mediatheken als hergebruikers van beeldmateriaal als voor docenten en studenten als hergebruikers van beeldmateriaal worden in deel B gegeven. Daarnaast worden handreikingen gegeven aan mediatheken voor hun eindgebruikers.

DEEL A: 'Inventarisatie digitale beeldbanken'

1 Bevindingen

Voor de inventarisatie zijn zeventien hogescholen en universiteiten benaderd. Zij zijn voornamelijk geselecteerd uit de deelnemers aan het SURF seminar 'Gebruik beeld databanken in het hoger onderwijs' op 19 april 2006¹. Van de zeventien benaderde hogescholen en universiteiten hebben vijftien instellingen een vragenlijst beantwoord (zie bijlage 1). Het onderzoek vond plaats in de tweede helft van 2007.

1.1 Welke beeld databanken zijn in gebruik?

Van de vijftien onderzochte instellingen maken er zeven (47%) gebruik van een databank met stilstaande beelden (zie bijlage 2).

De beeld databanken met stilstaand beeld laten zich ruwweg verdelen in twee soorten: bestaande beeld databanken en zelf ontwikkelde beeld databanken. Bij vier instellingen wordt gebruik gemaakt van een bestaande beeld databank (drie keer *ARTstor*², één keer *Iview*³ zie 1.7), terwijl een zelf ontwikkelde beeld databank eveneens bij vier instellingen wordt gebruikt. (Dit is mogelijk omdat één universiteit gebruik maakt van beide varianten).

Van de overige acht (53%) instellingen is er één weliswaar in het bezit van een beeld databank, maar gebruikt deze niet. Hierop wordt in paragraaf 1.6 teruggekomen. Een andere instelling draait sinds september 2007 een proef met *Camio*⁴. *Camio* wordt aangeboden door Pica. Hierover zijn verder nog geen gegevens bekend.

Van de resterende zes instellingen werken drie uitsluitend met beeld databanken met bewegend materiaal. Het gaat hierbij om *Academia*⁵, *TFC*⁶ en een zelf ontwikkelde videobeeldbank. Deze beeldbanken zijn verder niet in het onderzoek betrokken. Tenslotte hebben drie instellingen geen beeld databank in gebruik. Alle drie hebben belangstelling voor het aanschaffen van een beeld databank. Er is in alle gevallen proefgedraaid met *ARTstor*. Dit proefabonnement is om financiële redenen en/of bij gebrek aan enthousiasme van de docenten niet omgezet in een licentie. Er wordt door één instelling gekeken naar *Iview*, *Prometeus* en *DigiBeeld*⁷, bij de andere twee instellingen ligt het zoeken naar een geschikte beeld databank op het moment stil.

1.2 Voor wie is de beeld databank bedoeld?

De nu in gebruik zijnde databanken met stilstaand beeld zijn voornamelijk bedoeld voor docenten en studenten van de verschillende opleidingen (zie bijlage 3).

De bestanden zijn bedoeld voor:

- de studenten en docenten van kunstopleidingen

---

¹ Meer informatie over dit seminar is te lezen op

www.surffoundation.nl/smartsite.dws?id=6664&showinfo=true

² www.artstor.org

³ www.iview-multimedia.com

⁴ <http://camio.rlg.org/>

⁵ www.academia.nl/

⁶ www.tfc.nl

⁷ http://letteren.leidenuniv.nl/medewerkers/praktische_zaken/ICT_voorzieningen/ict_handleidingen_digibeeld.jsp

- de studenten, docenten en medewerkers van de Pabo en lerarenopleidingen, met de bedoeling het gebruik uit te breiden naar andere opleidingen zoals Journalistiek
- over de grenzen van instellingen heen
- docenten en studenten van de Faculteit der Letteren van de Universiteit Leiden
- docenten, (oud)studenten en medewerkers
- onderzoekers
- beeldzoekers.

1.3 Wat mag de gebruiker met het materiaal?

Uit de inventarisatie is gebleken dat de gebruiker op verschillende manieren toegang tot het materiaal in de beelddatabanken kan hebben:

1. ter plaatse bekijken
2. ter plaatse bekijken en bestellen
3. ter plaatse bekijken en (voor éénmalig gebruik) kopen
4. bekijken via netwerk/web in lage resolutie
5. bekijken via netwerk/web in hoge resolutie
6. bekijken via netwerk/web en bestellen
7. bekijken via netwerk en gebruiken (in een presentatie) ten behoeve van het onderwijs
8. gebruiken in een powerpointpresentatie ten behoeve van het geven van onderwijs
9. bekijken van 'thumbnails' van de afbeeldingen
10. de afbeeldingen met een hoge resolutie zijn alleen toegankelijk voor degenen die het materiaal gekocht hebben
11. afbeeldingen met een hoge resolutie zijn voor éénmalig gebruik te koop.

1.4 Herkomst van het materiaal in de beeldbanken

In iedere beelddatabank zit recent materiaal. In bijna alle beeldbanken wordt aangegeven wie de maker is of waar het materiaal vandaan komt. Soms wordt de herkomst voor zover bekend vermeld, terwijl de maker altijd wordt genoemd.

1.5 Welke maatregelen zijn genomen om het auteursrecht te beschermen?

Met uitzondering van één databank zijn alle beelddatabanken overal te raadplegen. De maatregelen die zijn genomen om auteursrecht te beschermen zijn:

1. Inlogprocedure met individuele wachtwoorden uitgegeven door instelling of uitgeverij
2. Lage resolutie aangeboden materiaal
3. Watermerk over beeld
4. Verschillende niveaus van bevoegdheden
5. Bepaald materiaal afschermen
6. Afkopen bij Pictoright (voorheen Beeldrecht)⁸.

Voor bijna elke beelddatabank geldt dat eerst een inlogprocedure moet worden doorlopen. Individuele wachtwoorden worden uitgegeven aan docenten, studenten of medewerkers van de instellingen. In het geval van de Zadenatlas van de RUG hebben kopers van het boek van de uitgever een code gekregen om de afbeeldingen in hoge resolutie te kunnen zien. In de Beeldbank van het Documentatiecentrum Nederlandse

---

⁸ Pictoright, voorheen Beeldrecht, is de landelijke auteursrechten organisatie voor visuele makers in Nederland.

Politieke Partijen (*DNPP*) zijn de affiches met een lage resolutie te zien. Hergebruik op andere websites is niet tegen te gaan en wordt gedoogd. Foto's en elektronische afbeeldingen met een hoge resolutie zijn voor éénmalig gebruik te koop. De elektronische afbeeldingen met hoge resolutie worden zelden aan particulieren gestuurd in verband met eigendomsrecht en angst voor ongecontroleerd hergebruik. Er is bewust voor gekozen om de verantwoordelijkheid van het auteursrecht bij de gebruiker te leggen.

In een enkel geval bestaat de mogelijkheid om bepaald materiaal af te schermen of men werkt met verschillende niveaus van bevoegdheden. Niet iedereen die is ingelogd heeft automatisch toegang tot alles wat in de beeldbank zit.

Soms worden geen inlogcodes gevraagd en is het bestand voor iedereen toegankelijk.

Over beelden kunnen watermerken zitten. Ook kunnen beelden ter grootte van een postzegel online beschikbaar gesteld worden.

Een van de instellingen is, zoals hiervoor al vermeld, in het bezit van een beelddatabank, maar gebruikt deze niet. Deze beeldbank bevat ongeveer 25.000 afbeeldingen met beschrijvingen ten behoeve van het kunst/cultuuronderwijs. De instelling heeft destijds (ongeveer 2 jaar geleden) 10.000 euro betaald aan Stichting Beeldrecht, maar desondanks is besloten het materiaal niet te gebruiken omdat men bang is om rechterlijk te worden vervolgd in geval van verkeerd gebruik en schending van auteursrechten.

1.6 Welke problemen zijn er, c.q. wat wordt als een probleem ervaren?

Uit de gesprekken die met de verschillende instellingen gevoerd zijn komt naar voren dat er veel onduidelijkheid heerst ten aanzien van het auteursrecht. In het meest extreme geval durft men de beeldbank niet eens te gebruiken. Bij een andere instelling wordt dit gebrek aan duidelijkheid zelfs gebruikt als één van de argumenten om geen beelddatabank aan te schaffen.

Eén van de instellingen ervaart het gebrek aan duidelijkheid, over wat wel en niet mag worden gedaan met het beeldmateriaal, als een 'lichte dreiging'. Zij zouden het auteursrecht in Nederland graag beter geregeld zien en hopen daar SURFdirect op ministerieel niveau iets voor elkaar kan krijgen. Misschien in de vorm van een onderwijsexceptie, zoals dat in de VS van toepassing is.

Eén van de instellingen wil de verouderde videobeeldbank graag updaten en geeft aan behoefte te hebben aan meer kennis op het gebied van auteursrecht voordat zij hier toe overgaan.

Ook is er in het bijzonder behoefte aan duidelijkheid over de vraag waar het auteursrecht ligt van het werk van studenten: bij de academie (instelling) of bij de student.

1.7 Een buitenbeentje

Een bijzondere plaats tussen de besproken beelddatabanken wordt ingenomen door */view*. Deze beelddatabank wordt niet ingezet in het onderwijs, maar is in gebruik bij een afdeling Marketing en Documentatie en de afdeling Grafische Producten. Omdat het voorstelbaar is dat een vergelijkbare situatie zich ook bij andere instellingen voordoet, wordt hier kort op in gegaan.

In eerste instantie was het voor de afdelingen belangrijk om een overzicht te krijgen van het materiaal dat in huis was en vast te stellen wie daarvan de eigenaar is. De beeldbank wordt nu vooral gebruikt voor publicaties, folders, brochures e.d. Het zijn foto's van gebouwen van de instelling of van onderwijssituaties.

/view is een 'kijkbeeldbank' en niet online beschikbaar. Het zijn plaatjes, waar niets mee kan worden gedaan. De originelen staan vaak nog op cd. Dit is gedaan om de server niet te overbelasten en om problemen met het auteursrecht zoveel mogelijk te voorkomen.

Geïnteresseerden gaan naar de afdeling Marketing en Documentatie met een verzoek. Vervolgens wordt gezocht naar de juiste foto, die dan kan worden besteld. Afhankelijk van de herkomst van de foto moet hiervoor worden betaald. Er worden drie soorten foto's onderscheiden:

- foto's in die bij de afdeling Grafische Productie te koop zijn
- foto's die bij de afdeling Marketing en Communicatie te koop zijn
- foto's die de afdeling Marketing en Communicatie van fotografen heeft gekocht, en waarvan het auteursrecht is afgekocht.

Voor deze laatste categorie foto's hoeft niet meer te worden betaald door de gebruiker. De prijs van de foto's uit de eerste twee categorieën is afhankelijk van het doel waarvoor de foto gebruikt wordt. Gaat het om een éénmalig gebruik of wordt de foto gebruikt als een soort icoon. Het is echter wel zo dat wanneer de gebruiker eenmaal voor een foto heeft betaald hij er eigenlijk alles mee kan doen.

2 Beeldvorming

2.1 Traditie

Uit de inventarisatie is naar voren gekomen dat er bij de opleidingen waar traditioneel met behulp van dia's onderwijs werd gegeven veel is veranderd c.q. aan het veranderen is.

Het lijkt een logische ontwikkeling dat bij de verschillende (kunst)opleidingen gezocht is/wordt naar een alternatieve vorm van beeldpresentatie in het onderwijs.

In een aantal gevallen heeft bij de universiteit de diatheek plaats gemaakt voor een mediatheek. De mediatheek kan een kenniscentrum zijn op gebied van digitaal beeldgebruik, waar een (eigen) beelddatabank wordt beheerd of waar op bestelling gescand wordt c.q. waar docenten en studenten zelf kunnen scannen. Zoals in het verleden sommige docenten liever hun eigen dia's gebruikten dan die uit de diatheek, zo zijn er ook nu docenten die hun eigen digitale materiaal verzamelen en dit al dan niet aanvullen met materiaal uit de beeldbank die door hun opleiding wordt aangeboden (zie bijlage 4)..

2.2 Keuzes

De criteria die worden gehanteerd bij het kiezen van een beelddatabank zijn de volgende:

- budgettaire mogelijkheden
- inhoud van de beelddatabank
- gebruiksmogelijkheden van de beelddatabank.

Het beeld dat uit de inventarisatie naar voren komt is dat er nog relatief weinig met beelddatabanken wordt gewerkt. Bij een aantal hogescholen en universiteiten wordt nog gezocht naar een eigentijdse manier om beeldmateriaal te presenteren. De beslissing om een licentie op een bestaande beelddatabank te nemen of om er één zelf te ontwikkelen wordt vaak uitgesteld omdat de financiële middelen ontbreken, of omdat de mogelijkheden die worden bekeken niet aan de verwachtingen voldoen.

Bij negen van de benaderde hogescholen en universiteiten heeft men gekeken naar *ARTstor* omdat deze beeldbank door SURFdiensten werd aangeraden. Bij vijf instellingen is *ARTstor* afgewezen op financiële gronden, of omdat er te weinig belangstelling voor was, c.q. te weinig bruikbaar materiaal in zat. Bij één instelling overweegt men of *ARTstor* aangeschaft zal worden. Bij de drie instellingen waar *ARTstor* al wordt gebruikt is men niet onverdeeld tevreden. Eén van de instellingen weet niet goed wat men er mee moet doen en valt het aanbod van modern materiaal tegen. Bij een andere instelling heeft men nog geen eigen materiaal toegevoegd, maar bij een andere is men daar nu mee begonnen (zie bijlage 5).

Eén instelling geeft aan ook te hebben gekeken naar *Armitage Gallery* van Wilson⁹, maar uiteindelijk te hebben gekozen voor *ARTstor*, omdat dit hen meer te bieden heeft.

Een andere instelling heeft, behalve naar *ARTstor*, ook gekeken naar *Grove Art Online*¹⁰. Beide zijn afgewezen omdat ze te duur zijn.

---

⁹ www.hwwilson.com

¹⁰ www.oup.com/online/groveart

2.3 Praktijk

In de praktijk komt het er op neer dat er drie verschillende soorten beeldbanken in gebruik zijn bij de ondervraagde hogescholen en universiteiten:

1. Bestaande beelddatabanken die in licentie zijn genomen
2. Door de instelling zelf ontwikkelde beelddatabanken

Bovendien is gebleken dat daarnaast nog een officieuze groep beeldbanken bestaat:

3. Docenten halen zelf materiaal van internet of scannen materiaal uit boeken en leggen een eigen verzameling aan, zoals zij dat voorheen met dia's deden. Dit materiaal wordt al dan niet gecombineerd met het materiaal uit de beeldbank van de instelling of uit de beeldbank waar de instelling een licentie op heeft genomen.

Ook tussen de onder 1. en 2. genoemde beeldbanken kan een kruisbestuiving plaats vinden (zie bijlage 4).

Zoals in de inleiding is gezegd is uit de inventarisatie niet gebleken wat de eindgebruiker daadwerkelijk doet met het materiaal, omdat dit zich buiten het gezichtsveld van de aanbieder afspeelt. Blijft het bij eenmalig gebruik in de collegezaal of worden de afbeeldingen ook buiten de instelling vertoond. Wordt het materiaal alleen digitaal aangeboden of vindt het bijvoorbeeld ook zijn weg naar een syllabus of werkstuk. De vraag rijst in hoeverre dit van belang is voor het geven van juridisch advies.

3 Conclusie en aanbevelingen

Uit deze inventarisatie van digitale beeldbanken is naar voren gekomen dat het voor hogescholen en universiteiten vaak moeilijk is om een geschikte beeldbank te kiezen. Hoewel er een 'Wegwijzer voor het opzetten van beeldbanken'¹¹ van de Taskforce Archieven is uitgebracht en SURF een FAQ beeld en geluid¹² beschikbaar heeft, blijken er op dit gebied nog veel vragen te zijn. Vernieuwde aandacht voor deze informatiebronnen wordt aanbevolen.

Is de keuze voor een beeldbank eenmaal gemaakt, dan blijkt de gebruikende instelling vaak onzeker over wat wél en niet mag worden gedaan met het aangeboden materiaal. De digitale beeldbanken zijn, net zoals de oude diaverzamelingen, samengesteld uit beeldmateriaal dat veelal gescand is uit boeken. Mediatheken vragen zich nu af of zij de praktijk die ze voor hun diaverzamelingen toepasten, kunnen voortzetten voor online beeldbanken.

De aanbieder van een online beeldbank beschermt het auteursrecht van het beeldmateriaal op allerlei manieren. Zo zijn maatregelen genomen, variërend van een inlogprocedure, verschillende niveaus van bevoegdheden en lage resolutie tot watermerkjes over de afbeeldingen.

Uit het feit dat er geen standaardprocedure wordt gehanteerd om het auteursrecht te beschermen kan worden afgeleid dat men op dit gebied erg onzeker is. Een paar voorbeelden uit de praktijk onderschrijven dit nog eens. Bij één instelling is nadat een beeldbank was gemaakt een bedrag betaald aan Stichting Beeldrecht¹³. Toch durft men de beeldbank niet te gebruiken, omdat men bang is voor schadeclaims. Bij een andere instelling zegt men, bij gebrek aan duidelijkheid over deze kwestie, steeds een 'dreiging in de lucht' te voelen. Bij een instelling, waar geen beeldbank in gebruik is, wordt het feit dat men niet weet wat wél en niet mag met de beelden, gebruikt als argument om er geen aan te schaffen.

Concluderend kunnen wij stellen dat er bij de hogescholen en universiteiten zeker behoefte is aan juridische richtlijnen met betrekking tot het gebruik van beeldbanken. Deze richtlijnen zijn naar aanleiding van deze inventarisatie opgesteld en te lezen in deel B: 'Auteursrechtelijke aspecten van digitale beeldbanken of: Wat doet een mediatheek en (wanneer) mag dat?' .

---

¹¹ <http://www.taskforce-archieven.nl>

¹² www.surffoundation.nl/smartsite.dws?id=12997

¹³ Pictoright, voorheen Beeldrecht, is de landelijke auteursrechten organisatie voor visuele makers in Nederland.

DEEL B: 'Auteursrechtelijke aspecten van digitale beeldbanken of: Wat doet een mediatheek en (wanneer) mag dat?'

4 Auteursrecht en beeldbanken

4.1 Auteursrecht op (kunst)werken

Het auteursrecht beschermt volgens de Auteurswet “werken van letterkunde, wetenschap of kunst”. In de meeste beeldbanken die in de inventarisatie werden vermeld, komen we vooral de categorie van de kunstwerken tegen.

Om door het auteursrecht te worden beschermd, moet een werk oorspronkelijk (of: origineel) zijn. Op kunst met een grote K rust dan ook meestal auteursrecht, maar bijvoorbeeld ook op oorspronkelijk (maar kwalitatief misschien slecht) werk van amateurs. Denk aan een foto of tekening gemaakt door een docent of student van een gebouw, opgraving of een plantenzaadje. Het enige criterium is dus oorspronkelijkheid, niet (esthetische) kwaliteit. Een bruikbaar beoordelingscriterium is of het voorstelbaar zou zijn dat een ander tot precies hetzelfde werk was gekomen. Bij foto's die louter bedoeld zijn om iets objectief te registreren, zonder dat het de fotograaf erom te doen is creativiteit toe te voegen in de vorm van bijvoorbeeld een originele standpuntkeuze, compositie of lichtwerking, zou men overigens kunnen twijfelen aan de vereiste oorspronkelijkheid.

Het auteursrecht op een oorspronkelijk werk begint te lopen vanaf zijn creatie en eindigt 70 jaar na de dood van zijn maker. Deze zelfde termijn geldt in alle landen van de EU. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, hoeft de maker er zijn/haar werk niet formeel voor te registreren of te deponeren (zoals wel voor octrooibeschermt). Ook het plaatsen van een copyright notice (© Beunen 2007) is niet vereist, maar is soms nuttig als waarschuwing voor het gebruikerspubliek.

Veel 20^e-eeuwse kunst is nog beschermd; het sterfjaar van de maker is daarvoor steeds beslissend. Van makers die zeer oud zijn geworden, kan ook nog 19^e-eeuws werk beschermd zijn. Een voorbeeld is een foto gemaakt in 1890 door een 20-jarige fotograaf, die 90 jaar is geworden; het auteursrecht daarop duurt nog tot 2050. In 2007 is het werk van alle makers die voor 1937 zijn gestorven auteursrechtvrij. Hun werk behoort tot het 'publiek domein', wat betekent dat het niet meer beschermd is en dus door iedereen zonder toestemming gratis mag worden hergebruikt. Zeventiende eeuwse schilderkunst is daar een voorbeeld van.

In beeldbanken bevindt zich haast onvermijdelijk ook auteursrechtelijk beschermd werk. Voor kunst(vak)opleidingen kan men immers niet volstaan alleen onderwijs te geven over 'oude' kunst. Juist in de 20^e-eeuwse en de hedendaagse cultuur hebben zich zeer belangrijke ontwikkelingen in de kunstgeschiedenis voorgedaan. Ook in een beeldbank die geen kunst bevat, kunnen foto's zitten die auteursrechtelijk beschermd zijn, zoals van opgravingen, zaden enzovoort.

4.2 Auteursrecht op beeldmateriaal: stapeling van rechten

Uit de laatste alinea van de vorige paragraaf werd impliciet al duidelijk dat er niet alleen auteursrecht kan rusten op het werk dat is gefotografeerd/gescand, maar ook op de foto daarvan, mits ook die oorspronkelijk is. Om een voorwerp te kunnen weergeven, moet er een afbeelding van gemaakt worden en op deze 'tussenlaag' kan dus ook auteursrecht rusten. Zo kan er op een (digitale) foto een cumulatie van rechten (en bijbehorende rechthebbenden) optreden:

1. auteursrecht is mogelijk op het gefotografeerde object zelf, en/of;
2. auteursrecht op de foto ervan, mits die foto oorspronkelijk is.

- Ad 1. Zoals vermeld in de vorige paragraaf rust er op kunstwerken meestal auteursrecht, tenzij de maker langer dan 70 jaar is overleden.¹⁴
- Ad 2. Voor een foto van een kunstwerk geldt dat deze op zichzelf – dus onafhankelijk van het afgebeelde werk – oorspronkelijk genoeg moet zijn om auteursrecht te genieten.

Over de vraag wanneer dit laatste het geval is, bestaat in Nederland nog geen rechtspraak. Veel erfgoedinstellingen claimen auteursrecht op foto's van collectieonderdelen die ze in catalogi of op hun website publiceren. Daar staat vaak een copyright notice bij, zoals © Rijksmuseum 2006. De vraag is echter of deze claim altijd geldig is. Voorbeelden zijn foto's die Vermeers *Melkmeisje* of een schilderij van Armando zo technisch perfect mogelijk afbeelden. De fotograaf is het daarbij hoogstwaarschijnlijk niet te doen geweest om zelf creativiteit aan de foto toe te voegen. Hij/zij wil juist het origineel zo waarheidsgetrouw mogelijk reproduceren. Buiten kijf staat dat hiervoor technisch vakmanschap nodig is, maar het auteursrecht beschermt alleen oorspronkelijkheid en geen vakmanschap.

In deze zin stelt Amerikaanse en Engelse rechtspraak dat op (digitale) foto's van 2-dimensionale zaken (schilderijen, tekeningen, prenten, foto's, teksten e.d.) in de regel geen auteursrecht zal rusten. Dat is anders voor foto's van 3-dimensionale zaken, zoals beeldhouwkunst, architectuur of toegepaste kunst. Daar heeft de fotograaf veel meer keuzemogelijkheden om creativiteit aan zijn foto toe te voegen, denk aan standpunt, lichtval, compositie. Kortom, de auteursrechtclaim van musea, archieven, veilinghuizen, uitgevers enzovoort op foto's van kunst lijkt dus niet altijd houdbaar, vanwege een mogelijk gebrek aan oorspronkelijkheid.

4.3 Wie is auteursrechthebbende?

4.3.1 Hoofdregel en uitzondering creatieve leiding

De hoofdregel is dat de feitelijke maker van een werk het auteursrecht daarop heeft, dus degene die het daadwerkelijk heeft gecreëerd. Bij kunst of oorspronkelijke foto's is dat de kunstenaar, respectievelijk de fotograaf zelf.

Als uitzondering op de hoofdregel is de kunstenaar ook de rechthebbende als hij/zij anderen heeft ingeschakeld die het werk hebben uitgevoerd. In dat geval geldt als auteursrechthebbende degene die het creatieve idee had en de leiding had bij het realiseren ervan.¹⁵ Een voorbeeld is een architect wiens gebouw wordt gerealiseerd door bouwvakkers. Ook bij foto's komt het voor dat de rechthebbende een ander is dan degene die het knopje indrukt. Dat kan zo zijn wanneer een stilist de originele inscenering heeft gemaakt, terwijl een ander er een foto van maakte.¹⁶ In een dergelijk geval kunnen echter ook beiden creatief zijn geweest, zodat ze samen het gemeenschappelijk auteursrecht op de foto hebben. Zie voor de docent-student relatie echter paragraaf 4.3.6.

---

¹⁴ Dit laat onverlet dat kunstwerken in bepaalde gevallen zonder toestemming mogen worden gepubliceerd, zie de paragrafen 4.5.2, 5.2 en 5.3.

¹⁵ Artikel 6 Auteurswet.

¹⁶ HR 1 juni 1990 (Lamoth/Kluwer), *NJ* 1991, 377 met noot Verkade.

4.3.2 Makers in dienst van een werkgever

Een belangrijke uitzondering op de hoofdregel geldt ook voor makers die via een arbeidscontract in vaste of tijdelijke dienst zijn van een werkgever. Denk aan werknemers van

een webdesignbureau of fotoagentschap, of een fotograaf in dienst van een museum of veilinghuis. De werkgever verkrijgt dan het auteursrecht op de werken die de werknemer maakt. Maar voorwaarde is wel dat het maken van deze werken behoort tot de taakomschrijving van de werknemer.

Zo is onomstreden dat het auteursrecht op foto's van de collectie gemaakt door een fotograaf in dienst van een museum toekomt aan de laatste (mits zijn foto's uiteraard de oorspronkelijkheidsdrempel halen, zie paragraaf 4.2).

Is de werkgever de rechthebbende, dan eindigt het auteursrecht eerder dan de hoofdregel (70 jaar na de dood van de maker), namelijk 'al' 70 jaar na de eerste publicatie van het werk.

4.3.3 Freelancers

Freelancers behouden hun auteursrecht als ze een werk in opdracht maken, bijvoorbeeld een kunstwerk of oorspronkelijke foto's ervan. Dat is alleen anders als de opdrachtgever en -nemer schriftelijk overeen komen dat de laatste het auteursrecht op het werk overdraagt aan de eerste.

4.3.4 Licentie of auteursrechtoverdracht

Een freelancer behoudt zijn auteursrecht wanneer hij er niets over afsprekt met de opdrachtgever. Denk bijvoorbeeld aan een uitgever die een freelancer inhuurt om foto's voor een publicatie te maken en geen auteursrechtoverdracht regelt. Wel kan er in dat geval vanuit worden gegaan dat de fotograaf stilzwijgend toestemming heeft gegeven om zijn foto's in de betreffende uitgave te publiceren; de foto's waren daar immers speciaal voor gemaakt. Het op schrift zetten van deze toestemming biedt partijen wel meer rechtszekerheid. Een dergelijke eenmalige toestemming wordt een licentie genoemd. De maker behoudt zo zijn auteursrecht en kan vervolgens ook anderen nog het recht geven hetzelfde werk te gebruiken, al dan niet tegen betaling van een licentievergoeding. Dat is anders bij auteursrechtoverdracht; de maker verliest dan het recht om licenties uit te geven en vergoedingen ervoor te innen. Dat recht komt dan toe aan de nieuwe rechthebbende. De maker kan zijn auteursrecht op een specifiek werk alleen schriftelijk aan een ander overdragen. Dit blijft duren tot 70 jaar na de makers dood.

4.3.5 Foto's door docenten

Stel dat een docent zelf digitale foto's maakt van architectuur of kunst in musea om deze in zijn onderwijs te kunnen tonen. We bedoelen hier niet door hen gemaakte scans uit boeken, maar eigengemaakte foto's van bijvoorbeeld de Aya Sophia of een beeldhouwwerk van Picasso. Stel bovendien dat de foto zelf (ook) oorspronkelijk genoeg is, dan rust er auteursrecht op. Dat komt dan ofwel toe aan de docent zelf of aan de instelling als diens werkgever. Dat laatste is het geval als de docent in dienst is van de instelling (via een vast of tijdelijk arbeidscontract) én als het maken van werken zoals foto's voor de mediatheek deel uitmaakt van de taken die tot zijn dienstbetrekking behoren. Hierover is discussie mogelijk, maar wellicht is verdedigbaar dat het maken van dit soort foto's behoort tot de voorbereiding van het onderwijs en dus deel uitmaakt van de taken van de docent. In dat geval is de onderwijsinstelling de rechthebbende. De mediatheek (als onderdeel van de instelling) zou deze docentenfoto's dan zonder

toestemming van de docent mogen opnemen in haar beeldbank en die ongehinderd mogen openbaar maken. Let wel: dat is anders wanneer de foto's werk van kunstenaars afbeelden die nog niet langer dan 70 jaar zijn overleden (situatie 1 in paragraaf 4.2).¹⁷

4.3.6 Werk door studenten

Paragraaf 4.3.1 vermeldt dat degene die het creatieve idee had en de leiding bij het realiseren ervan als auteursrechthebbende wordt aangemerkt. Deze regeling wordt echter in het algemeen *niet* van toepassing geacht in de relatie docent-student. Ook al geeft de docent de student een duidelijk omlinjnde opdracht met dito instructies, dan nog houdt student in de meeste gevallen zoveel vrijheid in de keuzen voor de uiterlijke vormgeving van de opdracht dat hij zelf als de creatieve schepper wordt beschouwd. Dat is slechts bij uitzondering anders.

Wil een instelling werk van studenten (bijvoorbeeld gemaakt in het kader van een kunstvakopleiding) in haar beeldbank opnemen, dan moet zij daarvoor dus hun toestemming vragen. Die toestemming kan via een licentie worden gegeven, zie paragraaf 4.3.4. Een tip is dat de mediatheek de student zou kunnen vragen om een Creative Commons-licentie¹⁸ aan zijn/haar werk te verbinden, bijvoorbeeld voor niet-commercieel gebruik, zie paragraaf 4.4.4. Wellicht te drastisch en nadelig voor de student zou het zijn om hem/haar om schriftelijke overdracht van auteursrecht op het betreffende werk te vragen (zie paragraaf 4.3.4).

Bij werk van studenten valt niet alleen te denken aan 'digital-born art' zoals foto's, video- of nieuwe mediakunst, maar ook aan (foto's van hun) schilderijen, installaties of andersoortige kunstobjecten. Maar ook in het kader van andere opleidingen kunnen studenten oorspronkelijk werk maken, zoals oorspronkelijke foto's van kunst gemaakt door kunstgeschiedenisstudenten (situatie 2 in paragraaf 4.2, vergelijk ook de docenten in de vorige paragraaf). Voor hun referaten maken zij overigens ook vaak zelf niet-oorspronkelijke foto's uit boeken, zie de volgende paragraaf.

4.4 Bronmateriaal en rechthebbenden

4.4.1 Foto's uit boeken

Uit de inventarisatie blijkt dat beeldmateriaal vaak uit bestaande bronnen wordt gescand. Anderen dan de mediatheek hebben daarop het auteursrecht.

Vooraf boeken worden vaak als bron genoemd. Het auteursrecht op foto's in een boek of catalogus ligt in principe bij de maker van het afgebeelde kunstwerk en/of de fotograaf van de foto ervan, zie paragraaf 4.2. Maar het kan ook zijn dat de kunstenaar en/of de fotograaf zijn auteursrecht heeft overgedragen aan een andere partij, bijvoorbeeld een museum respectievelijk een uitgever. Of mogelijk was de fotograaf in dienst van de uitgever.

In boeken en catalogi leest men vaak de formulering: "Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd (...) zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever." Daarmee is zeker niet gezegd dat het auteursrecht op het beeldmateriaal steeds bij de uitgever zelf ligt.¹⁹ Ook als het auteursrecht niet bij hem

---

¹⁷ Maar zie paragraaf 5.2.5 voor een belangrijke uitzondering in art. 18 Auteurswet.

¹⁸ <http://creativecommons.nl/>

¹⁹ Zie paragraaf 4.3.2 tot en met 4.3.4.

berust, wordt hij vaak voor het gemak genoemd omdat uitgevers in het algemeen gemakkelijker te vinden zijn dan individuele fotografen of kunstenaars. De uitgever moet het verzoek om hergebruik dan dus wel doorspelen aan de rechthebbende zelf. Wat overigens ook voorkomt, is dat de auteursrechtclaim op een foto in een boek ongegrond en dus niet houdbaar is omdat:

- a. de fotograaf langer dan 70 jaar geleden is overleden, dan wel
- b. er bij gebrek aan oorspronkelijkheid geen auteursrecht op de foto rust, én
- c. de foto werk afbeeldt van een kunstenaar die langer dan 70 jaar dood is.

Een voorbeeld van de combinatie b+c vormen natuurgetrouwe foto's van 2-dimensionale kunstwerken waarvan de maker voor 1937 is overleden. Deze komen veel voor in museum- en tentoonstellingscatalogi van oude kunst.

4.4.2 Foto's door docenten en werk van studenten

Foto's voor in een beeldbank kunnen ook zijn gemaakt door docenten of studenten (al dan niet gemaakt van eigen werk, digital born of niet). Ook in dit geval kan er zowel auteursrecht op de foto rusten als op het gefotografeerde werk, met verschillende rechthebbenden.

Zie de voorgaande paragrafen 4.3.5 en 4.3.6: het auteursrecht op foto's van docenten of mediatheekmedewerkers kan bij de instelling als werkgever rusten, maar het auteursrecht op het werk (inclusief oorspronkelijke foto's) van studenten ligt in principe bij henzelf. Voor opname in de beeldbank is dus hun toestemming nodig (bijvoorbeeld door middel van een Creative Commons-licentie), zie paragraaf 4.3.6 en 4.4.4.

4.4.3 Foto's waarvan het auteursrecht bij de mediatheek/onderwijsinstelling ligt

In een klein aantal gevallen komt het auteursrecht op het beeldmateriaal wel toe aan de mediatheek zelf, dan wel de onderwijsinstelling.

Ten eerste gebeurt het soms dat een mediatheek beeldmateriaal geschonken krijgt van de rechthebbende zelf, die de mediatheek ook zijn/haar auteursrecht daarop schriftelijk overdraagt. De rechthebbende schenker is overigens niet altijd tot auteursrechtoverdracht bereid. En vaak is de schenker niet tegelijk ook rechthebbende op het materiaal en heeft hij dus geen auteursrecht om over te dragen. Een veelvoorkomend misverstand is dat de eigenaar van een werk ook automatisch het auteursrecht daarop bezit, maar het tegendeel is waar: het auteursrecht blijft rusten bij de maker, ook als hij zijn werk verkoopt of wegschenkt. Dat is alleen anders als hij zijn auteursrecht op het werk *schriftelijk* overdraagt, bijvoorbeeld aan de nieuwe eigenaar, zie paragraaf 4.3.4.

N.B. Let op de adder onder het gras bij foto's van kunst: de mediatheek kan dan wel het auteursrecht op de foto's bezitten, dat neemt niet weg dat er ook nog auteursrecht kan rusten op afgebeelde kunstwerken. Dit auteursrecht rust bij de maker ervan, zodat de mediatheek als eigenaar van (alleen) het fotoauteursrecht toch geen ongehinderd hergebruik van de foto's kan maken.

Ten tweede kan de mediatheek ongehinderd hergebruik maken van (digitale) foto's gemaakt door docenten (en/of mediatheekmedewerkers) in dienst van de instelling, mits het maken van foto's ten behoeve van het onderwijs onderdeel uitmaakt van hun taakomschrijving (zie paragraaf 4.3.5). Het auteursrecht op deze foto's ligt dan bij de onderwijsinstelling. Let echter wel op de restrictie in de vorige alinea.

4.4.4 Werken van internet en Creative Commons

Als bron voor beeldmateriaal wordt ook internet genoemd. Docenten en studenten van instellingen die geen beeldbank hebben, zoeken daar vaak naar beeldmateriaal. Maar ook

mediatheken vullen hun collectie aan met internetafbeeldingen. Op oorspronkelijk (beeld)materiaal op internet rust ook auteursrecht voor de maker, zodat in principe diens toestemming nodig is voor hergebruik.

Interessant is echter dat op internet ook werken te vinden zijn waarvan men gratis (niet-) commercieel hergebruik mag maken, mits met naamsvermelding. De makers ervan gebruiken hun auteursrecht niet als een alomvattend verbodsrecht, maar geven door middel van licenties bij hun werk aan welk soort hergebruik zij zonder betaling toestaan. Dat kan bijvoorbeeld met Creative Commons-licenties.²⁰ Zo vermeldt de Leidse Universiteit dat zij meer afbeeldingen in haar beeldbank zou willen opnemen van het soort dat op www.flickr.com staat. Daarop zijn namelijk ook foto's met Creative Commons-licenties te vinden, die niet-commercieel of zelfs commercieel hergebruik mogelijk maken.²¹ Ze zijn veelal gemaakt door amateurfotografen, maar de (beeld)kwaliteit is soms zeer goed. Men kan er bijvoorbeeld foto's van architectuur vinden. Het zoeken naar werken met Creative Commons -licenties is echter niet altijd gemakkelijk omdat er geen uniforme metadata aan worden toegekend; elke fotograaf doet dit zelf.

Een groot voordeel is dat de mediatheek foto's met Creative Commons -licenties zonder toestemming gratis mag opnemen in haar beeldbank.²² Wel moet er dan steeds de naam van de maker bij worden vermeld en ook de licentie die hij/zij aan het werk heeft gegeven. Nadeel is dat het aanbod aan foto's dat interessant is voor beeldbanken nog niet zo groot is en soms niet de gewenste hoge resolutie heeft, en dat het veel tijd kan kosten om ze te vinden.

4.4.5 Bestaande beeldbanken waaronder ARTstor

Wanneer de mediatheek een licentie voor een kant-en-klare beeldbank met inhoud koopt, hoeft zij zich niet druk te maken om het auteursrecht van het beeldmateriaal daarin. Ze mag ervan uitgaan dat de producent dit met de rechthebbenden heeft geregeld, inclusief het soort hergebruik dat licentienemers van de werken mogen maken. Daar betaalt de mediatheek tenslotte voor.

Een voorbeeld is de beeldbank van *ARTstor*. Volgens de licentievoorwaarden mag deze worden gebruikt door een vrij brede groep geautoriseerde gebruikers: personen die aan de onderwijsinstelling zijn verbonden (docenten en andere medewerkers), studenten en ook walk-in users. De *ARTstor*-beeldbank kan door de eerste twee categorieën zowel binnen de instelling als thuis worden geraadpleegd. Kort gezegd mag het materiaal alleen op niet-commerciële wijze worden gebruikt in het kader van onderwijs of onderzoek.

Beeldmateriaal van *ARTstor* wordt getoond vanaf de server van *ARTstor* zelf. Dit is enigszins vergelijkbaar met het audiovisuele materiaal van de publieke omroepen dat op de SURFnet Video Portal staat. Vanaf daar wordt het alleen via streaming beschikbaar gesteld aan onderwijsinstellingen die een *Academicalicentie* hebben afgesloten. Voor het maken van presentaties met *ARTstor*materiaal moet men speciale software gebruiken (*Offline Image Viewer*). Downloaden uit de *ARTstor*beeldbank mag alleen in beperkte resolutie en alleen via de downloadfuncties van deze beeldbank.

---

²⁰ Zie www.creativecommons.nl

²¹ Zie www.flickr.com/creativecommons en ook <http://search.creativecommons.org/>

²² Dit valt te beschouwen als niet-commercieel gebruik, wat Creative Commons-licenties toestaan.

Instellingen kunnen zelf nieuw materiaal toevoegen aan de beeldbank van *ARTstor*, maar men moet daarbij wel rekening houden met de auteursrechten van anderen. *ARTstor* wijst namelijk iedere aansprakelijkheid af voor schending van auteursrechten van derden door de toevoeging van nieuw materiaal.²³ Ook dit materiaal ('local content' genoemd) wordt ge-upload op de server van *ARTstor*. De Amerikaanse Digital Millennium Copyright Act (die van toepassing is op de *ARTstor*-beeldbank) schrijft voor dat de beheerder van een server materiaal direct moet verwijderen of ontoegankelijk maken wanneer deze een melding van inbreuk ontvangt. Wil de mediatheek juridisch veilig te werk gaan, dan voegt ze alleen local content toe waarop ze zelf of haar instelling alle rechten heeft en/of werken die (niet-)commercieel hergebruik mogelijk maken.²⁴ Wel is de kans op ontdekking van auteursrechtinbreuk klein, omdat de toegang beperkt blijft tot de instelling zelf, eventueel uitgebreid met een aantal door haar uitgekozen andere instellingen die een *ARTstor*licentie hebben.

Voor de opname van local content moet de instelling *ARTstor* betalen voor hosting services.²⁵ In principe kan dit toegevoegde materiaal alleen door de instelling zelf worden gebruikt, tenzij ze aangeeft welke andere instellingen ze nog meer toegang wil geven. Voordelen van beeldbanken waarvoor men een gebruikslicentie heeft, is dat het hergebruik auteursrechtelijk gezien goed is geregeld en dat de kwaliteit van de afbeeldingen goed is. Als nadeel van *ARTstor* wordt in de inventarisatie nogal eens vermeld dat deze beeldbank niet tegemoet komt aan de behoefte van de instelling; er zit nog te weinig modern (Europees) materiaal, dan wel materiaal afkomstig uit Europese museumcollecties in. Ook de hoge kosten worden geregeld als nadeel genoemd. Daarnaast wordt sporadisch vermeld dat de voorgeschreven software het gebruiksgemak en de gebruiksmogelijkheden beperkt en dat de licentievoorwaarden moeilijk te lezen zijn.

4.5 Omvang van de bescherming door het auteursrecht

4.5.1 Algemeen

Rust er nog wel auteursrecht op een werk, dan betekent dit dat men in principe voorafgaande toestemming nodig heeft van de maker voor iedere vorm van verveelvoudigen (kopiëren) en openbaar maken (publiceren) van zijn/haar werk. Dat geldt ook voor kopieën ervan, denk aan het fotograferen en/of digitaliseren van foto's van een kunstwerk, bijvoorbeeld uit een boek. Men maakt dan een kopie van een kopie en ook daarvoor is in beginsel toestemming van de maker vereist.

Onder openbaar maken valt ook het op inter- of intranet zetten van een werk. Dat geldt ook als maar een beperkt publiek toegang heeft, bijvoorbeeld alleen docenten, studenten en andere (oud-) medewerkers via een wachtwoord. Ook het beschikbaar stellen in een niet-commerciële besloten omgeving is dus een vorm van openbaarmaking die door de

---

²³ Zie artikel 3.6 van de Institutional License Agreement en artikel 8 van de Terms and Conditions of Use op www.ARTstor.org/our-organization/o-html/terms-of-use.shtml.

²⁴ Bijvoorbeeld Creative Commons-afbeeldingen, zie paragraaf 4.4.4.

²⁵ Van die local content kan een docent middels speciale *ARTstor* software een 'personal collection' aanleggen, die ook weer alleen wordt opgeslagen op de server van *ARTstor*. Zie de Hosting Services Rider (versie 2.22.07) bij de *ARTstor* Digital Library License Agreement die de instelling met *ARTstor* afsluit.

Auteurswet wordt bestreken.²⁶ Veel digitale activiteiten van een mediatheek raken dus aan het auteursrecht.

Pictoright (voorheen: Stichting Beeldrecht) is de collectieve rechtenorganisatie die het auteursrecht uitoefent voor beeldend kunstenaars, fotografen en architecten. Namens de bij haar aangeslotenen geeft Pictoright toestemming voor hergebruik en int daarvoor de licentievergoedingen.²⁷ Ze hanteert daarvoor standaardtarieven, ook voor digitaal hergebruik, waarbij culturele en onderwijsinstellingen minder betalen dan commerciële organisaties. Niet alle kunstenaars of fotografen zijn aangesloten bij Pictoright.²⁸ Is dat niet zo, dan moet men met henzelf over toestemming en vergoeding onderhandelen.

4.5.2 Beperkingen

De Auteurswet kent wel een aantal uitzonderingen op de hoofdregel dat steeds voorafgaand toestemming nodig is van de rechthebbende. Die uitzonderingen noemt de wet 'beperkingen' op het auteursrecht.

In hoofdstuk 5 komen de beperkingen aan bod waarop een mediatheek wellicht een beroep kan doen voor haar beeldbankactiviteiten. Daarnaast wordt in hoofdstuk 5 ook gekeken naar de uitzonderingen die de Auteurswet voor onderwijsdoelen kent voor docenten en studenten zelf (dus zonder de tussenpersoon van de mediatheek). Dan zal blijken dat zij meer mogelijkheden hebben dan een mediatheek om auteursrechtelijk beschermd beeldmateriaal gratis te hergebruiken.

---

²⁶ Dat is alleen anders wanneer een werk in familie-, vrienden- of daarmee gelijk te stellen kring wordt openbaar gemaakt. Dit 'besloten kring'-criterium wordt echter beperkt uitgelegd: groepen studenten en/of medewerkers vallen er niet onder.

²⁷ Zie www.pictoright.nl. Op basis van overeenkomsten met zusterorganisaties in andere landen kan Pictoright ook licenties voor buitenlandse makers verstrekken.

²⁸ Het aandeel fotografen van beeldmateriaal dat relevant is voor beeldbanken is ons onbekend.

5 De mediatheek als hergebruiker van beeldmateriaal

5.1 Wat doet een mediatheek?

De mediatheek maakt een digitale kopie van een foto, dia of het (kunst)object zelf en plaatst die op een computernetwerk, zodat gebruikers toegang tot het beeldmateriaal kunnen krijgen. Zo is een mediatheek zowel bezig met verveelvoudiging als met openbaarmaking.

Ook haar voorganger, de diatheek, maakte kopieën in de vorm van dia's, maar een belangrijk verschil met de mediatheek is dat die niet digitaal waren en niet actief via een netwerk beschikbaar werden gesteld. Er was alleen sprake van 'passieve' openbaarmaking; docenten (soms ook studenten) konden op verzoek dia's lenen die zij vervolgens zelf vertoonden (openbaarmaking) binnen het onderwijs. Digitale beeldbanken bieden echter meer en andere mogelijkheden tot hergebruik en kunnen bovendien een groter en diverser publiek bereiken. Hun 'actieve openbaarmaking' maakt de kans op schade voor de rechthebbenden op het beeldmateriaal potentieel groter.

Uiteraard is het hergebruik van een beeldbank waarvoor men een licentie heeft, auteursrechtelijk geregeld. Het onderstaande geldt uitsluitend voor beeldmateriaal dat de mediatheek zelf uit diverse bronnen heeft samengebracht.

5.2 Verveelvoudiging

Net als een diatheek maakt ook een mediatheek een (in dit geval digitale) kopie van het bronmateriaal. Deze kopie kan van een foto in een boek worden gemaakt, maar ook rechtstreeks van het werk zelf. Gaat het om modern werk dan rust er veelal nog auteursrecht van de maker op, mogelijk zowel op het gefotografeerde werk zelf als op de foto ervan (mits die oorspronkelijk is).²⁹

In principe heeft men voor kopiëren toestemming nodig van alle rechthebbenden. Het is dus van belang om te bezien of een mediatheek hiervoor misschien een beroep kan doen op een uitzondering in de Auteurswet. Daarbij moet bedacht worden dat het de mediatheek niet alleen te doen is om de kopie, maar ze wil die ook actief openbaar maken door hem op een elektronisch netwerk te zetten.

5.2.1 Onderwijs

Volgens artikel 16 Auteurswet mag men een rechtmatig openbaar gemaakt werk (bijvoorbeeld in een boek of museum) digitaal kopiëren en openbaar maken ten behoeve van niet-commercieel onderwijs. Van omvangrijke werken zoals boeken en films mogen alleen delen gebruikt worden, maar foto's en kunstwerken mag men wel in hun geheel gebruiken. Het gebruik ervan mag uitsluitend dienen ter toelichting bij het onderwijs en mag geen vervangende bestemming hebben ten opzichte van het normale onderwijsaanbod. Over deze voorwaarde vermeldt het Nederlandse Auteursrechthandboek van Spoor/Verkade/Visser³⁰ dat met name instellingen voor schriftelijk onderwijs en open universiteiten hier terdege rekening mee zullen moeten

---

²⁹ Zie paragraaf 4.2.

³⁰ J.H. Spoor, D.W.F. Verkade, D.J.G. Visser, *Auteursrecht, naburige rechten en databankrecht*, Kluwer 2005, p. 248.

houden. Het onderwijs zelf moet bovendien niet commercieel zijn. Mogelijk voldoen niet alle onderwijsactiviteiten van hogescholen en universiteiten aan deze eis.

Degene die het beeldmateriaal voor het onderwijs gebruikt is de docent, maar verdedigbaar is dat de mediatheek indirect als 'tussenpersoon' behorend tot de onderwijsinstelling ook een beroep op de onderwijsbeperking in artikel 16 zou kunnen doen. Rechtstreeks zouden mediatheken wellicht een beroep op deze beperking kunnen doen voor databanken die ze speciaal hebben gemaakt ter toelichting bij het onderwijs, zoals een beeldbank bedoeld voor het 'stampen van plaatjes' door studenten. In dergelijke compilatiewerken mag volgens artikel 16 lid 3 van één maker echter niet meer dan enkele werken tegelijk worden opgenomen. Ook moet de toegang tot de beeldbank op basis van artikel 16 Auteurswet worden beperkt door middel van een inlogprocedure, omdat de beeldbank uitsluitend voor de onderwijsdoelgroep mag dienen.

De onderwijsbeperking eist bovendien ook steeds bronvermelding. Verder mag het werk niet gewijzigd worden en moet het al eerder openbaar zijn gemaakt (ongepubliceerd werk mag men niet gebruiken). Artikel 16 maakt dus kopiëring en openbaarmaking zonder voorafgaande toestemming van de rechthebbende mogelijk, maar deze moet wel een billijke vergoeding betaald krijgen. Overigens kan die vergoeding in overleg met de rechthebbende ook op 0 vastgesteld worden.

Mogelijk is de betaalregeling die één universiteit met de Stichting Beeldrecht voor het beeldmateriaal in haar beeldbank heeft afgesloten, op basis van artikel 16 tot stand gekomen. Met zekerheid is dit echter niet te zeggen, omdat nadere gegevens hieromtrent niet ter beschikking stonden. Ook over de wijze van berekening van de vergoeding valt dus niets te zeggen.³¹ Duidelijk is wel dat het praktischer is om een lump sum voor een bepaalde periode overeen te komen, dan een betalingsregeling waarbij van elke maker moet worden bijgehouden hoe vaak er een afbeelding van hem/haar voor het onderwijs wordt gebruikt (als dat al valt na te gaan).

Een groot probleem is dat van de verweesde werken: werken waarvan de makers onbekend of onvindbaar zijn. Pictoright vertegenwoordigt zeker niet alle fotografen waarvan beeldmateriaal in beeldbanken zit. Als hun naam al bekend is, zal een aanzienlijk aantal van hen onvindbaar blijken. Voor dit probleem worden nu op nationaal en Europees niveau oplossingen gezocht, om hergebruik toch mogelijk te maken.³² In het kader van de onderwijsbeperking schrijven Spoor/Verkade/Visser dat als een gebruiker kan aantonen dat hij redelijke pogingen heeft gedaan om de maker te vinden maar daarin niet slaagde, hij het initiatief van de overgenomen mag afwachten. Dan zou voor het gebruik dus pas betaling vereist zijn als de maker zich alsnog meldt.³³

---

³¹ De betreffende universiteit heeft circa 2 jaar geleden 10.000 euro betaald voor een beeldbank met 25.000 afbeeldingen. Desondanks durft men deze beeldbank niet te gebruiken uit angst auteursrechtinbreuk te maken. Kennelijk zijn de bepalingen in de licentieovereenkomst voorwaarden niet duidelijk of (voor niet-juristen) moeilijk te lezen.

³² Zo geeft Stichting FotoAnoniem vrijwaringslicenties voor foto's van onbekende of onvindbare fotografen, zie www.burafo.nl. Richtlijnen voor het zoeken naar rechthebbenden zijn te vinden in A. Beunen en T. Schiphof, *Juridische Wegwijzer Archieven en Musea online*, op [www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=/WIU/Juridische wegwijzer/JuridischeWegwijzerPrint.pdf](http://www.taskforce-archieven.nl/document.aspx?id=/WIU/Juridische%20wegwijzer/JuridischeWegwijzerPrint.pdf)

³³ Zie noot 21, p. 255.

5.2.2 Intranet

Bibliotheken, archieven en musea mogen werken uit hun eigen collectie (zoals kunst(geschiedenis)boeken) digitaal kopiëren en openbaar maken via een besloten netwerk dat alleen binnen de muren van hun gebouw raadpleegbaar is.³⁴ Dit intranet moet bedoeld zijn voor onderzoek of privé-studie door het publiek; een alternatieve manier dus om de eigen collectie aan een breed publiek te presenteren. Echter, veel beeldbanken uit de inventarisatie zijn alleen bestemd voor hergebruik in het onderwijs. Deze intranetbeperking geldt alleen voor 'bibliotheken, musea en archieven'; nog niet duidelijk is of dit ruim uitgelegd mag worden zodat ook mediatheken eronder vallen. Drie instellingen vermelden overigens dat hun beeldbank wordt beheerd door de bibliotheek. Maar ook in dat geval biedt deze beperking geen soelaas, omdat de meeste beeldbanken uit de inventarisatie (met of zonder inlogprocedure) via internet en dus overal te raadplegen zijn. De beperking eist echter een besloten netwerk dat alleen binnen het gebouw toegankelijk is.

Deze intranetbeperking biedt de mediatheek dus weinig perspectief, tenzij haar digitale beeldcollectie door de bibliotheek wordt beheerd en alleen in het gebouw zelf binnen een besloten netwerk (door een algemeen publiek) te raadplegen is. Dat moet dan wel voor eigen onderzoek zijn; hergebruik voor het onderwijs lijkt er niet onder te vallen.

5.2.3 Preservering

Artikel 16n staat toe dat werk uit de collectie van een bibliotheek, archief of museum zonder toestemming van de rechthebbende wordt gerestaureerd bij dreiging van verval of (bij digitaal werk) wordt gemigreerd wanneer het softwareformaat waarin het is opgeslagen in onbruik raakt. Dit is echter niet het doel waarmee de mediatheek een digitale kopie maakt. Bovendien is nog onduidelijk of ook een mediatheek mede valt te begrijpen onder de categorieën bibliotheek, museum of archief.

Ook laat deze preserveringsbeperking niet toe dat de gemaakte kopie vervolgens zonder toestemming openbaar wordt gemaakt. Op deze beperking kan een mediatheek dus ook geen beroep doen voor haar activiteiten.

5.2.4 Kopie voor eigen gebruik

Vóór 2004 stond de Auteurswet instellingen en bedrijven nog toe om een (al dan niet digitale) kopie te maken voor 'eigen gebruik' door de medewerkers. In de praktijk werd dit vaak een reservekopie of archiefkopie genoemd. Sinds 2004 mogen dergelijke kopieën echter alleen nog door privé-personen worden gemaakt voor eigen privé-gebruik, niet meer door rechtspersonen zoals onderwijsinstellingen.³⁵

5.2.5 (Bouw)werken in de openbare ruimte

Artikel 18 Auteurswet staat toe dat een mediatheek (medewerker) zelf foto's maakt van (kunst)werken die permanent op openbare plaatsen staan en deze (al dan niet digitaal, al dan niet in een databank) publiceert. Openbare plaatsen zijn geen musea of andere plaatsen waar entree wordt gegeven, maar wel de openbare ruimte. Architectuur en kunstwerken in openbare parken of pleinen vallen er bijvoorbeeld onder. Wel moet het werk zijn afgebeeld zoals het zich daar bevindt, dus in zijn geheel en inclusief het straatbeeld.

---

³⁴ Artikel 15h Auteurswet.

³⁵ Artikel 16b (analoog kopiëren) en 16c Auteurswet (digitaal kopiëren).

Let erop dat als de foto door een ander dan de mediatheek (medewerker) is gemaakt, het auteursrecht daarop niet bij de instelling berust en er dus in principe toestemming voor gebruik gevraagd moet worden aan de fotograaf. Op basis van art. 18 Auteurswet heeft men alléén geen toestemming nodig van de maker van het afgebeelde (bouw)werk.

5.3 Openbaarmaking

De meeste beeldbanken die in de inventarisatie worden genoemd, zijn toegankelijk via het internet, al dan niet voor een beperkte groep met een wachtwoord. Voor deze actieve vorm van openbaarmaking kan (alleen) de onderwijsbeperking van artikel 16 Auteurswet soelaas bieden. Zoals reeds besproken in paragraaf 5.2.1 eist dit hergebruik echter wel een billijke vergoeding voor de rechthebbenden. Uitzondering hierop is artikel 18 Auteurswet, dat het gratis mogelijk maakt om zelfgemaakte foto's van architectuur en kunstwerken in de openbare ruimte op te nemen in een online toegankelijke beeldbank (zie paragraaf 5.2.5).

Voor docenten en studenten is er overigens meer mogelijk dan voor de mediatheek als 'tussenpersoon', zoals aan de orde komt in het volgende hoofdstuk.

6 Docenten en studenten als hergebruikers van beeldmateriaal

Een aantal instellingen beschikt niet over een beeldbank. Docenten en studenten moeten dan alternatieve bronnen gebruiken om aan geschikt beeldmateriaal te komen. In de praktijk begint men eerst te zoeken op internet. Levert dat niets bruikbaar op, dan maakt men digitale foto's uit boeken.

Interessant is dat docenten en studenten meer mogen dan de mediatheek. Het verschil is namelijk dat zij eindgebruikers zijn, terwijl de mediatheek slechts een tussenpersoon is. Voor hergebruik van beeldmateriaal in het onderwijs door eindgebruikers kent de Auteurswet diverse uitzonderingen:³⁶

1. Ten eerste mag men beschermd beeldmateriaal zonder voorafgaande toestemming van de rechthebbenden vertonen in het kader van onderwijs zonder winstoogmerk (artikel 12 lid 5 Auteurswet). Deze vertoning moet onderdeel zijn van het onderwijsprogramma of een wetenschappelijk doel dienen.³⁷ Bovendien mag men het materiaal alleen fysiek in het leslokaal van de onderwijsinstelling zelf vertonen; een kopie ervan op Blackboard zetten mag dus niet op grond van deze beperking. Wel mag men tijdens de les via een internetverbinding een plaatje op andermans website tonen.
2. Ten tweede geldt, net als voor mediatheken, voor docenten en studenten ook de onderwijsbeperking in artikel 16 Auteurswet, zie de voorwaarden in paragraaf 5.2.1. Die is ruimer dan de beperking onder 1 genoemd, want hier geldt niet de voorwaarde dat het materiaal fysiek in het leslokaal moet worden gebruikt; online zetten kan ook mits alleen toegankelijk voor de betreffende onderwijsdoelgroep. Wel moet er een billijke vergoeding aan de rechthebbenden worden betaald. Ook geldt de eis van bronvermelding en ongewijzigd gebruik en moet het werk reeds eerder gepubliceerd zijn.
3. Ten derde kunnen docenten en studenten ook (gratis) profiteren van de citaatbeperking in artikel 15a Auteurswet. Het citaatrecht maakt het mogelijk om beeldmateriaal zonder toestemming van de rechthebbenden in een (wetenschappelijke) verhandeling te incorporeren. Daaronder valt ook een powerpointpresentatie voor het onderwijs. Kunstwerken en foto's mogen in hun geheel 'geciteerd' worden, maar hun aantal moet wel functioneel zijn. Dat betekent dat de plaatjes het betoog daadwerkelijk moeten ondersteunen; ze moeten niet alleen maar dienen als versiering of opleuking. Dat kan bijvoorbeeld ook in een PowerPoint presentatie en die mag later ook op Blackboard worden gezet. Wel gelden de eisen van bronvermelding, geen wijziging en eerdere publicatie, zoals ook voor de onderwijsbeperking.

---

³⁶Zie de FAQ Beeld en Geluid op www.surfoundation.nl/smartsite.dws?id=12997.

³⁷ Zie de recente zaak Rechtbank Den Bosch 16 mei 2007 (Buma/Regionaal Bestuur en Stichtingen), *AMI* 2007/4, p. 133 met noot Visser.

Deze beperkingen maken het docenten en studenten dus mogelijk om (al dan niet tegen een billijke vergoeding) beschermd beeldmateriaal zonder toestemming te hergebruiken voor onderwijsdoelen.

Het feit dat de Auteurswet deze uitzonderingen kent, maakt de afwezigheid van een beeldbank bij een onderwijsinstelling wellicht niet zo bezwaarlijk voor docenten. Voorwaarde is dan wel dat er voldoende aanbod van bruikbaar beeldmateriaal is via andere, voor hen toegankelijke bronnen. Van internetafbeeldingen laat de kwaliteit soms te wensen over. Maar er zijn wel degelijk hoge resolutieafbeeldingen op internet te vinden, ook onder de foto's die met Creative Commons licenties worden aangeboden.³⁸ Daarnaast moet men enige vaardigheid hebben in het vinden van materiaal, anders kost het zoeken te veel tijd en moeite en is het opzetten/aankopen van een beeldbank te verkiezen.

Overigens bouwen docenten zo gaandeweg zelf hun eigen beeldbank op. Maar de inhoud daarvan overbrengen naar de mediatheek mag niet zomaar, tenzij de docent zelf de maker is en hij/zij in dienst is van de instelling, die als werkgever rechthebbende is, dan wel de docent toestemming geeft voor opname in en hergebruik uit de mediatheek-beeldbank. In andere gevallen is de mediatheek hiervoor een billijke vergoeding aan de rechthebbenden verschuldigd, tenzij het gaat om niet-oorspronkelijke, dus onbeschermd foto's.

---

³⁸ Zie paragraaf 4.4.4.

7 De mediatheek en haar eindgebruikers

7.1 De mediatheek als gebruiker versus de eindgebruikers

Ten behoeve van de inventarisatie is gevraagd naar de wijze waarop de instelling de auteursrechten op materiaal van derden in de beeldbank respecteert. Eén instelling meldt dat ze een financiële regeling met de Stichting Beeldrecht heeft getroffen, die opname van dit materiaal in hun beeldbank mogelijk maakt.³⁹ Alle andere instellingen interpreteren de vraag echter anders. Zij noemen maatregelen die ze hebben getroffen om ervoor te zorgen dat *eind*gebruikers geen misbruik van het materiaal maken. Daarmee zien ze hun eigen hergebruik ten behoeve van de beeldbank (verveelvoudiging/digitalisering en online openbaarmaking) over het hoofd. Over hun rol als hergebruiker en de voorwaarden die de Auteurswet daaraan stelt, ging hoofdstuk 5.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de relatie mediatheek - eindgebruikers. Aangezien de mediatheek van veel materiaal in haar beeldbank niet de rechthebbende is, kan zij niet bepalen welk hergebruik eindgebruikers daarvan mogen maken. Dat mogen alleen de rechthebbenden zelf.⁴⁰ In de praktijk lijkt dit anders te gaan: mediatheken stellen zich op als beschermers van andermans auteursrechten door zelf via diverse beschermingsmaatregelen beperkingen te stellen aan het hergebruik door eindgebruikers. Het kan echter ook zo zijn dat mediatheken deze maatregelen – zoals inlog alleen met wachtwoord – (mede) nemen om de kans op ontdekking van hun eigen hergebruik zo klein mogelijk te houden. Verder is de potentiële economische schade die dit de rechthebbenden zou kunnen toebrengen lager dan als de beeldbank voor iedereen toegankelijk zou zijn, wat de kans op claims verkleint.

In het diatheektijdperk was hergebruik door eindgebruikers beter te controleren dan nu via de online toegankelijke beeldbanken. Dia's werden alleen op verzoek uitgeleend (passieve openbaarmaking) ten behoeve van het onderwijs en alleen aan een beperkte groep van aan de instelling gelieerde personen. Online beeldbanken worden daarentegen actief openbaar gemaakt op internet en zijn in enkele gevallen zelfs voor iedereen toegankelijk.⁴¹ De meeste beeldbanken uit de inventarisatie zijn echter uitsluitend via een inlogprocedure met wachtwoord toegankelijk voor studenten en docenten. Maar ook dan is via hen verdere verspreiding van het beeldmateriaal aan anderen buiten het onderwijs mogelijk. Om dit tegen te gaan dan wel minder aantrekkelijk te maken, hebben de instellingen diverse, veelal technische, beschermingsmaatregelen toegepast. In de inventarisatie worden naast de inlogprocedure genoemd: lage resolutie, postzegel- of

---

³⁹ Zie ook noot 22.

⁴⁰ Eindgebruikers mogen op basis van artikel 16c Auteurswet wel altijd een kopie maken voor eigen gebruik (hoewel deze mogelijkheid via een andersluidende overeenkomst opzij zou kunnen worden gezet). Een mediatheek kan echter niet (ook) bij haar beeldbank zetten dat elk ander niet-commercieel gebruik of gebruik van een individuele afbeelding ten behoeve van het onderwijs is toegestaan, omdat alleen de rechthebbenden dat mogen bepalen. Vergelijk ook paragraaf 5.2 over het databankrecht.

⁴¹ Wil de mediatheek auteursrechtelijk beschermd werk van derden echter op basis van artikel 16 Auteurswet kunnen hergebruiken, dan mag dit alleen aan een onderwijsdoelgroep worden aangeboden. Artikel 16 beschouwt dit gebruik ten behoeve van het onderwijs als *eind*gebruik. Via digitale middelen is echter weer verder hergebruik van het betreffende materiaal mogelijk.

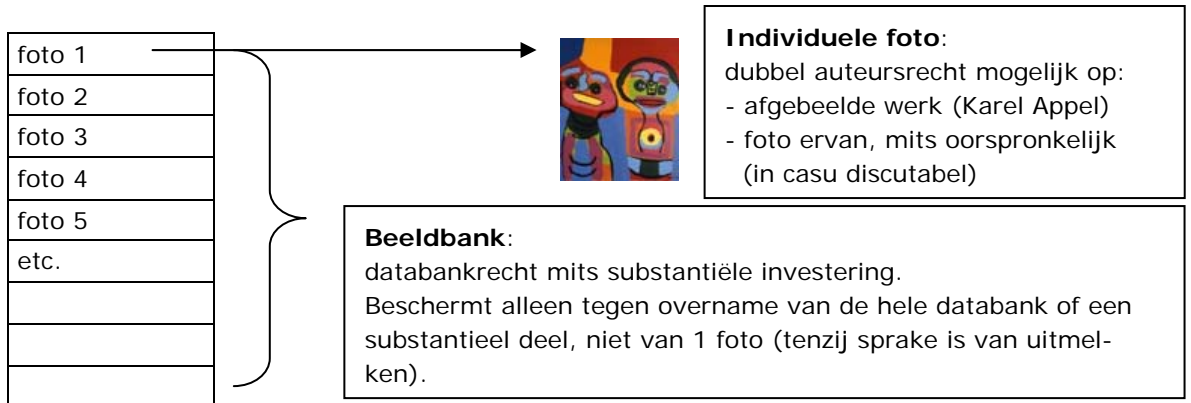
thumbnail formaat, watermerken, afscherming van bepaald materiaal zodat niet iedereen overal toegang toe heeft.

7.2 De mediatheek als rechthebbende: databankrecht

Het is niet altijd zo dat de mediatheek helemaal niets te vertellen heeft over de inhoud van haar beeldbank. Naast het auteursrecht dat de diverse rechthebbenden op hun individuele foto's blijven behouden, is er in de hele EU bescherming ingevoerd voor het nieuwe product – de beeldbank – die met die foto's wordt gemaakt. In Nederland is dat in 1999 gebeurd via invoering van de Databankenwet, die voorziet in speciale bescherming voor de producent van een databank; het zogenaamde databankrecht. Ook de beeldbank van een mediatheek valt onder de definitie van 'databank' in deze wet.

De voorwaarde voor bescherming door het databankrecht is dat de producent substantieel heeft geïnvesteerd in de productie van de databank (beeldbank). Die investeringen moeten zijn gaan zitten in het verzamelen, controleren en/of presenteren van de inhoud van de databank. Daarvoor komen in aanmerking: kosten voor digitalisering van bestaand materiaal, kosten voor vormgeving van de beeldbank, licentiekosten voor het mogen opnemen van andermans auteursrecht beschermde werken in de beeldbank. We zagen al dat de laatstgenoemde kosten meestal (onterecht) achterwege blijven, maar dan nóg kunnen digitalisering en vormgeving aanmerkelijke kosten met zich brengen, zodat de drempel van de substantiële investering soms toch gehaald wordt. Kosten voor de creatie van nieuw materiaal mogen niet meetellen volgens het Europese Hof van Justitie. Daarbij valt te denken aan personeelskosten voor het op pad gaan en zelf maken van nieuwe foto's, bijvoorbeeld van gebouwen. Onduidelijk is echter nog hoe ruim 'creatie van nieuw materiaal' moet worden opgevat; valt er bijvoorbeeld ook het uitbreiden van de mediatheek met 'nieuwe' foto's gescand uit bestaande boeken onder? Het databankrecht berust bij de producent, dat is degene die het risico draagt van de investering in de productie van de databank. Bij uitbesteding moet de instelling zich contractueel het databankrecht laten overdragen. Dat is omdat nog niet geheel zeker is of de instelling in zo'n geval de enige rechthebbende is, of samen met de opdrachtnemer.

Het databankrecht beschermt tegen overname van de databankinhoud door een ander, ongeacht wat die inhoud is en of individuele elementen daarvan auteursrechtelijk beschermd zijn. Maar een databank wordt niet tegen elke vorm van overname beschermd, alleen tegen overname van de gehele inhoud of een substantieel deel ervan. Hergebruik van één element eruit vormt dus geen inbreuk op het databankrecht. Een uitzondering geldt als dit herhaald en systematisch gebeurt, zodanig dat de kopieerder uiteindelijk toch een substantieel deel of de hele databank heeft binnengehaald (uitmelken). Maar tegen de overname van één individuele foto kan de producent in principe dus niet optreden. Dan kan men echter wel in het vaarwater komen van het auteursrecht dat aan de rechthebbende van die bewuste foto toekomt. Deze afbeelding illustreert de (gecompliceerde) opeenstapeling van rechten in en op een databank:

Zoals we zagen, komt het bij beeldbanken van mediatheken vaak voor dat wordt verzuimd om toestemming te vragen (en zo nodig te betalen) voor het in de databank opnemen van andermans auteursrechtelijk beschermde werken. Een interessante vraag is of het databankrecht ook dan ontstaat. Inderdaad kan op zo'n beeldbank databankrecht gaan rusten, mits de samensteller er maar substantieel in heeft geïnvesteerd. Zo ontstaat de vreemde situatie dat een databankproducent zelf rechten krijgt op de inhoud van zijn databank, terwijl daarin werken zitten die hij zonder toestemming heeft opgenomen. Op basis van het databankrecht kan de houder ervan bepalen onder welke voorwaarden een eindgebruiker een substantieel deel of de hele databank mag gebruiken, maar dit levert problemen op wanneer de databankrechthebbende geen toestemming heeft gevraagd voor de opname van andermans beschermde werken in zijn beeldbank. Dan kan het namelijk zo zijn dat hij ander hergebruik (meer/minder) toestaat dan de auteursrechthebbende van een individuele foto zou hebben willen toestaan. Wil de databankrechthebbende juridisch correct handelen, dan moet hij de rechthebbenden vooraf toestemming voor opname vragen en bij die gelegenheid ook samen met hen afspreken welk hergebruik ze aan eindgebruikers willen toestaan.

8 Conclusies

Vroeger stelden mediatheken beeldmateriaal alleen *passief* (op verzoek) ter beschikking, nu doen zij dat meer en meer via *actieve* openbaarmaking op internet. Dat mag op grond van de uitzondering in artikel 16 Auteurswet, mits het materiaal alleen voor onderwijsdoelen wordt gebruikt én een billijke vergoeding aan de rechthebbende wordt betaald. Een besloten omgeving voor docenten en studenten met inlogprocedure komt tegemoet aan de eerste eis, maar aan de eis van een billijke vergoeding wordt in de praktijk veelal niet voldaan. Interessant is dat één universiteit wel een licentieregeling heeft getroffen met de Stichting Beeldrecht (nu: Pictoright) over het gebruik van beeldmateriaal in haar beeldbank. Het wrange is echter dat ze na deze betaling haar beeldbank desondanks niet durft te gebruiken uit angst voor schadeclaims. Waarschijnlijk hangt dit samen met de 'onleesbaarheid' van de bepalingen in de licentieovereenkomst (een euvel dat ook aan de zeer lange, Engelstalige overeenkomst van *ARTstar* kleeft). Overigens is het gebruik door mediatheken niet volledig via licentieovereenkomsten met Pictoright af te dekken, omdat zij niet alle rechthebbenden vertegenwoordigt en een aanzienlijk aantal rechthebbenden onbekend of onvindbaar⁴² zal blijken (problematiek van de verweesde werken). Voor opname van werk van studenten in een beeldbank is hun toestemming nodig. Een mogelijkheid daarvoor is om hen te vragen een Creative Commons-licentie (bijvoorbeeld voor niet-commercieel gebruik) aan hun werk te verbinden.

Enkele instellingen zijn begonnen aan het opzetten van digitale beeldbanken in de veronderstelling dat men geen inbreuk op andermans auteursrecht zou maken als diens werk alleen op niet-commerciële wijze in een besloten omgeving wordt gebruikt. Dit is een veelgehoord misverstand. Overigens maakt afscherming via een inlogprocedure de kans op ontdekking van eigen inbreukmakend hergebruik wel kleiner, net als waarschijnlijk de kans op claims: de economische schade die rechthebbenden kunnen ondervinden van hergebruik is kleiner, omdat de groep eindgebruikers kleiner is dan wanneer iedereen toegang heeft tot de beeldbank. Instellingen passen vaak ook nog andere technische beschermingsmaatregelen toe (zoals lage resolutie, watermerken e.d.) om misbruik van het beeldmateriaal door eindgebruikers te voorkomen. Daarmee lijken ze de rol op zich te nemen van beschermers van de belangen van de rechthebbenden, terwijl ze zelf als gebruikers van het beeldmateriaal ook potentiële inbreukmakers zijn. Een tip voor mediatheken is om in hun beeldbanken materiaal op te nemen dat met Creative Commons-licentie online is gezet.⁴³ Dat mag – met naamsvermelding – gratis.

Als een instelling (uit kostenoverwegingen of angst voor claims) geen beeldbank heeft, is dat niet altijd problematisch voor docenten en studenten. Voor hen kent de Auteurswet namelijk meer uitzonderingen dan voor mediatheken; beschermd beeldmateriaal mogen zij ook 'citeren' en tonen tijdens het onderwijs. Voorwaarde is wel dat zij zelf aan genoeg hoogwaardig en geschikt beeldmateriaal kunnen komen (bijvoorbeeld op internet) en ook over voldoende internetzoekvaardigheid beschikken.

---

⁴² Zie www.creativecommons.nl

⁴³ Bijvoorbeeld te vinden op www.flickr.com/creativecommons

Instellingen met genoeg financiële armslag kunnen kiezen voor kant-en-klare beeldbanken, zoals *ARTstor*. Een voordeel is dat de inhoud 'gecleard' is zodat men geen gevaar loopt op auteursrechtclaims. Een veelgehoord nadeel is dat het beeldmateriaal erin nog niet voldoende aansluit op de vraag. De *ARTstor*-beeldbank kan men overigens zelf uitbreiden (waarbij het auteursrecht wel weer een complicerende factor kan zijn).

9 Tabellen⁴⁴

I. Overzicht van beperkingen ten behoeve van het onderwijs

Auteurswetartikel	Wat mag?	Hoe?	Wie mag het?
12 lid 5	Rechtmatig verkregen (kopie van) kunst/beeldmateriaal vertonen in het kader van het onderwijsprogramma, alleen in fysiek leslokaal.	Openbaar maken.	Docent, Student
15a	Beeldmateriaal citeren ter ondersteuning van een wetenschappelijke verhandeling of uiting met een vergelijkbaar doel, ook digitaal.	Kopiëren en openbaar maken.	Docent, student
16	Gebruik ten behoeve van het onderwijs, ook digitaal, mits billijke vergoeding aan de rechthebbenden.	Kopiëren en openbaar maken.	Mediatheek (indirect als tussenpersoon), docent, student
18	Foto's maken en die openbaar maken van architectuur en kunstwerken die permanent in openbare plaatsen staan, mits het straatbeeld erbij is afgebeeld.	Kopiëren en openbaar maken.	Mediatheek, docent, student

II. Overzicht van beperkingen die relevant zijn voor aanverwant gebruik

Auteurswetartikel	Wat mag?	Hoe?	Wie mag het?
15h	Werken uit eigen collectie opnemen in een besloten netwerk dat alleen raadpleegbaar is binnen de eigen muren, voor studie en onderzoek door het publiek.	Kopiëren en openbaar maken.	Bibliotheek, museum, archief
16b en 16c	Een of enkele kopieën maken voor eigen studie of gebruik.	Kopiëren.	Docent, student (alleen natuurlijk persoon)
16n	Kopie maken van werk uit eigen collectie ten behoeve van restauratie bij dreiging van verval of migratie bij veroudering van de software.	Kopiëren.	Bibliotheek, museum, archief

---

⁴⁴ Hiervoor heb ik dankbaar gebruik gemaakt van Wilma Mossinks notitie 'Gebruik van beelden in het onderwijs' van 23 mei 2006, geschreven ten behoeve van besprekingen met de Stichting Beeldrecht.

Bijlagen

Bijlage 1: Lijst van benaderde instellingen

Bijlage 2: Overzicht beelddatabanken die in gebruik zijn

Bijlage 3: Doelgroepen beelddatabank

Bijlage 4: Overzicht historische ontwikkeling tot huidige situatie

Bijlage 5: Enige kanttekeningen bij het (on)gebruik van ARTstor

10 Bijlagen

Bijlage 1: Lijst van deelnemende instellingen aan de inventarisatie

Beeldbank in bezit:

- Rijksuniversiteit Groningen: Zelfontwikkelde beeldbank(en) en bestaande beeldbank (en)
- Universiteit Leiden, Faculteit der Letteren: Zelfontwikkelde beeldbank(en)
- Radboud Universiteit Nijmegen, Vakgroep Kunstgeschiedenis: Zelfontwikkelde beeldbank(en)
- Open Universiteit, Cultuurwetenschappen: Zelfontwikkelde beeldbank(en)
- AVANS Hogeschool, Breda, Kunstopleidingen: Bestaande beeldbank(en)
- Hogeschool Utrecht, Pabo en Lerarenopleidingen, later ook Journalistiek: Bestaande beeldbank(en)
- Fontys Hogeschool, Tilburg, afdeling Marketing en Communicatie: Bestaande beeldbank(en)
- Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten, Den Haag: Zelfontwikkelde beeldbank(en)

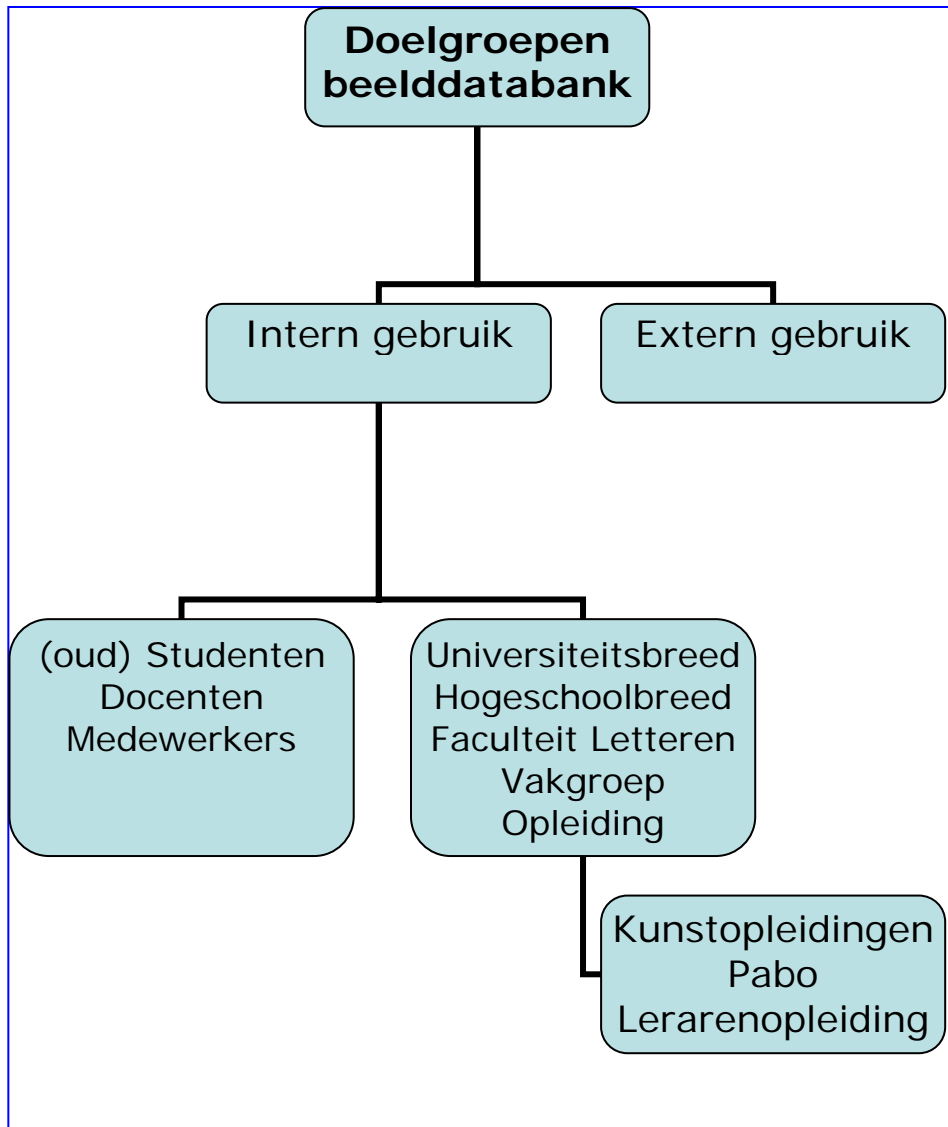
Geen beeldbank (met stilstand beeld) in bezit:

- Universiteit van Amsterdam, UB/Vakgroep Kunstgeschiedenis
- Universiteit van Amsterdam, ACTA
- Universiteit Utrecht, Faculteit der Letteren
- Noordelijke Hogeschool, Leeuwarden, Kunstopleidingen* proef
- Fontys Hogeschool, Tilburg, Mediatheek
- Hanze Hogeschool, Groningen, Mediatheek
- Christelijke Hogeschool Windesheim, Kunstopleidingen

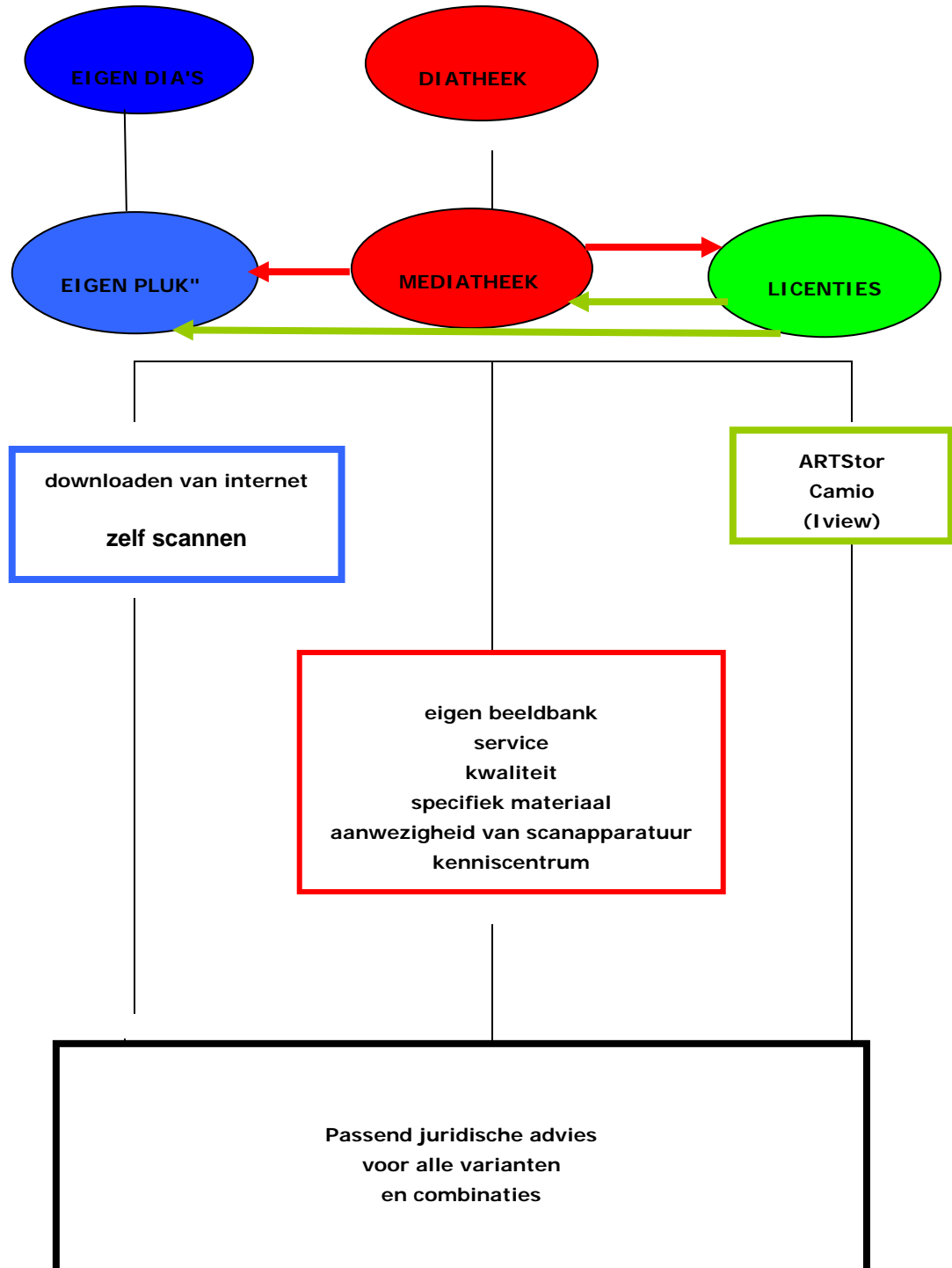
Bijlage 2: Overzicht beeld databanken die in gebruik zijn

Bestaande beeld databank in licentie/aangekocht	Zelfgemaakte beeld databank
<p>ARTStor 3x www.artstor.org</p> <p>Camio http://camio.rlg.org/</p> <p>Iview www.iview-multimedia.com</p>	<p>DigiBeeld http://letteren.leidenuniv.nl/medewerkers/praktische_zaken/ICT_voorzieningen/ict_handleidingen_digibeeld.jsp</p> <p>STALLA www.let.ru.nl/ckd/koorbank/</p> <p>Foto-archief Hans Sibbelee www.let.ru.nl/ckd/sibbelee/</p> <p>KUNera www.let.kun.nl/ckd/kunera/</p> <p>Historische portrettengalerij www.let.kun.nl/ckd/portret/index.php</p> <p>KA-net www.kabk.nl</p> <p>Digitale Zadenatlas http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/</p> <p>DNPP(Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen) www.rug.nl/dnpp/affiches/index</p> <p>Beeldbank</p>

Bijlage 3: Doelgroepen beeldbank

Bijlage 4: Overzicht historische ontwikkeling tot huidige situatie

Bijlage 5: Enige kanttekeningen bij het (on)gebruik van ARTstor

Hieronder volgen de kanttekeningen van de deelnemende instellingen bij het wel of niet gebruiken van *ARTstor*.

1. Er is proefgedraaid met *ARTstor*, maar niet aangekocht omdat:
  - te duur
  - te weinig animo
  - te weinig materiaal
  - te duur
  - de (vanwege auteursrecht verplichte) presentatie module staat docenten niet toe het materiaal in hun eigen powerpointpresentatie te gebruiken
2. Wij hebben een paar maanden proefgedraaid met *ARTstor*, maar het was te duur en er was te weinig animo.
3. *ARTstor* is na een enquête onder docenten kunstgeschiedenis afgewezen.
4. Wij hebben gekeken naar *ARTstor*, maar er was te weinig belangstelling van de kunstdocenten om de investering te rechtvaardigen.
5. *ARTstor* was voor ons te duur.
6. Wij overwegen een licentie op *ARTstor* te nemen, als aanvulling op *Academia*. Het is afhankelijk van de financiën of dit ook gaat gebeuren
7. Licentie *ARTstor* (sinds eind 2005) genomen op aanraden van SURFdiensten. In de praktijk blijkt er voor ons weinig geschikt materiaal in te zitten (te oud). Bovendien ontbreekt het ons aan kennis hoe *ARTstor* te gebruiken. Wij hebben zelf nog geen materiaal aan de beeldbank toegevoegd. Om deze redenen hebben wij nog maar weinig gebruik gemaakt van *ARTstor*.
Wij zouden graag een uitgebreide demonstratie krijgen.
8. Wij hebben *ARTstor* gekozen omdat dit voor ons het meest te bieden heeft. Sinds het begin van onze licentie (22-1-07) is *ARTstor* ca. 2453 keer gebruikt. De instelling heeft geen eigen beeldmateriaal toegevoegd. Wél hebben we er softwarematig een schil omheen gebouwd zodat *ARTstor* functioneert in Metalib en Livetrix (ons zelf ontwikkelt zoekprogramma binnen databases).
9. Wij zijn overgestapt op *ARTstor*, omdat er veel geld nodig was om in onze oude software te investeren. *ARTstor* was een goedkopere optie, die alles heeft wat wij nodig hebben. Binnenkort wordt onze eigen beeldbank geconverteerd naar *ARTstor*.

